

UDK :372.891

Maxmuda QO'LDASHEVA,
Namangan davlat pedagogika instituti dotsenti, PhD
E-mail: maxmuda198026@gmail.com
Fotima OLIMJONOVA,
Namangan davlat pedagogika instituti doktoranti

Namangan davlat pedagogika instituti o'qituvchisi, PhD F.Xusanova taqrizi asosida

PEDAGOGICAL PROBLEMS ASSOCIATED WITH THE COGNITIVE PROCESS OF CHILDREN IN EDUCATION

Аннотация

This article will talk about the results of an experimental test on the elimination of problems related to the perception, understanding of children that arise in preschool educational organizations, the primary branch of education, through new techniques, methods. For this purpose, it is advisable to study from the educational system of developed countries and apply it nationalized to our educational system. Color in children-image, gamma-assumption, mathematical calculus, objects and their elements, units of weight measurement and aimed at absorbing a lot of knowledge in a short, easy and understandable way and introducing an integrated education for this purpose. Today, even for children who are interested in inclusive education in education, training can be achieved with high results using inter-integration.

Key words: Technology, preschool education, cognitive processes, integration, innovation, interactive, game, experiment, complex, STEAM, PISA, socialization, differentiation, inclusive, trend, competence, professional education, method, principle, multimedia, methodology.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ, СВЯЗАННЫЕ С ПОЗНАВАТЕЛЬНЫМ ПРОЦЕССОМ ДЕТЕЙ В ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация

В данной статье рассказывается о результатах экспериментальных испытаний по преодолению проблем, связанных с восприятием, пониманием детьми, возникающих в дошкольных образовательных организациях, являющихся начальным звеном образования, с помощью новых технологий, методов. Для этого целесообразно извлечь уроки из системы образования развитых стран и внедрить их в нашу систему образования в национализированном виде. Цветообразование, угадывание, математический расчет у детей книга направлена на краткое, легкое и понятное усвоение знаний о предметах и их элементах, единицах измерения веса и многих других, а также на внедрение интегрированного обучения с этой целью. Даже для детей, нуждающихся в инклюзивном образовании в современном образовании, обучение может быть достигнуто, если будут достигнуты высокие результаты в поддержке интеграции его.

Ключевые слова: Технология, дошкольное образование, когнитивные процессы, интеграция, инновация, интерактивный, игровой, экспериментальный, комплексный, STEAM, PISA, социализация, дифференциация, инклюзивный, тренд, компетентность, профессиональное образование, метод, принцип, мультимедиа, методология.

TA'LIMDAGI BOLALARNING BILISH JARAYONI BILAN BOG'LIQ PEDAGOGIK MUAMMOLAR

Аннотация

Ushbu maqolada ta'limning boshlang'ich bo'g'ini bo'lmish maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yuzaga keladigan bolalarning anglashi, tushunishi bilan bog'liq bo'lgan muammolarni yangicha texnologiyalar, metodlar orqali bartaraf etish haqida tajriba sinov natijalari haqida so'z yuritilgan. Bu maqsadda rivojlangan mamlakatlar ta'lim tizimidan o'rganilib o'zimizning ta'lim tizimimizga milliy lashtirilgan holda tadbiriq etish maqsadga muvofiqdir. Bolalardagi rang-tasvir, chama-taxmin, matematik hisob kitob, predmetlar va ularning elementlari, og'irlik o'lchov birliklari va ko'plab bilimlarni qisqas, oson va tushunarli tarzda singdirishga va bu maqsadda integratsiyalshgan ta'limni joriy etishga qaratilgan. Bugungi kunda ta'limga inkluziv ta'limga muxtoj bo'lgan bolalar uchun ham mashg'ulotlar aro integratsiyani qo'llab yuqori natijalarga erishilisa bo'ladi.

Kalit so'zlar: Technology, preschool education, cognitive processes, integration, innovation, interactive, game, experiment, complex, STEAM, PISA, socialization, differentiation, inclusive, trend, competence, professional education, method, principle, multimedia, methodology.

Kirish. Hozirgi shiddat bilan rivojlanayotgan davrda kelajak egalari bo'lmish yoshlarni sezgirlikka va xushyorlikka chorlash davr talabidir. Har bir davlat tinchligi, farovonligi, iqtisodiy yuksalishi, rivojlanishi barchasining tag zamiri ilm-fanga borib taqaladi. Shu o'rinda aytib o'tishim joiz-ki barcha davlatni xoh u iqtisodiy tomondan xoh ilm-fan tomondan yoki harbiy tomondan rivojlanganligi mamlakatning mustaxkamligi ilmga borib taqaladi.

Lekin, shu bilan birga bugungi kunda ta'lim jarayonida bir qator pedagogik muammolar uchraydi. Xususan bolalarning bilish jarayonlarining rivojlanmaganligi yohud tayanch kompetensiyalari bilan bog'liq bo'lgan muammolar hisoblanadi. Bolalardagi bilish jarayoni pastligi yoki rivojlanmaganligi bu ta'lim tizimining boshlang'ich bo'g'inidan boshlanadi albatta [1]. Hammamizga ma'lumki Maktabgacha ta'lim sohasi ta'limning boshlang'ich asosi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim sohasida bolalarning bilish jarayonlari bilan bog'liq muammolarni bartaraf

etish uchun turli hil metodlar va texnologiyalardan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tarbiyalanuvchilardagi bilish jarayoni bu dunyoni anglash va tassavur etishdir. Va bilish jarayonlari bilan bog'liq har qanday jarayon yosh guruhlarida turlichadir. Bunga sabab turli yosh guruhlariga bilish jarayoni bilan bog'liq turlicha rivojlanish meyorlari qo'yilgan.

kichik guruh (3-4 yosh) tarbiyalanuvchilari uchun ko'plikni taqqoslash, predmetlarni tayyorlangan materiallarini ajratish (qog'ozdan, yog'ochdan, temirdan) ;

o'rta guruh (4-5 yosh) tarbiyalanuvchilari uchun geometrik buyumllarni o'xshash shakllar bilan taqqoslaydi va topa oladi, sonning miqdoriy tarkibini aytadi, tartib bilan sanaydi;

katta guruh (5-6 yosh) tarbiyalanuvchilari uchun predmetlarni uzunligi, eni, qalinligi, balandligi, bo'yicha taqqoslaydi. Tayyorlov guruhi (6-7 yosh) tarbiyalanuvchilari uchun 10 gacha qo'shish ayirishga doir soddas matematik

masalalarni son va +,-,= belgilardan foydalanib yechadi, 20 gacha bo'lgan sonlar doirasida ba'zi matematik amallarni bajaradi [2]. Yuqoridagi bilish jarayonini rivojlanishidagi kichik sohalar bo'lib, bilish jarayoni normal rivojlangan bolalar uchun. Biz zamonaviy yoshlar bu muammolarni yechish uchun ta'lim sohasiga yangi inovatsion texnologiyalarni amaliyotga tadbqiq etmog'imiz dardkor.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ta'lim jarayonidagi bolalarning bilish jarayoni bilan bog'liq pedagogik muammolar ko'plab ilmiy tadqiqotlarda yoritilgan. Bir qator tadqiqotchilarimizdan Rahimqulova Maftuna Abduhakim qizi dunyo ta'lim sohasidagi yangicha rivojlanish tendensiyalariga mos ravishda maktabgacha ta'lim tizimidagi bolalarning tayanch kompetensiyalarini va bilish jarayonlari muammolarini bartaraf etishda inovatsion texnologiyalarni rivojlantirishga e'tibor qaratgan.

Jumladan YUNESKO tomonidan 2030-yilgacha belgilab qo'yilgan bolalarda erkin-ijodiy fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan sifatli ta'limni tashkil etishga qaratilgan. Jahon tajribalari maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik jarayon samaradorligini oshirish, erta yoshdan boshlab STEAM texnologiyasi asosida o'qitishni joriy etish va bu esa ta'lim tizimini differensialashni taqazo etmoqda. Ta'limning keyingi boshlang'ich professional ta'lim bosqichlarida esa PIZA xalqaro baholash andozalariga mos ravishda bolalarga ta'lim berishni talab etadi.

Pedagogika sohasida yuqori natijalarga erishgan chex olimi Yan Amon Komenskiy ham ta'lim tizimiga bir qancha tushunchalarni olib kirgan, pedagogik muammolarni yechish yo'llarini ishlab chiqqan. Uning ta'kidlashicha "bolalar huddiki tabiatga o'xshaydi, unib o'sadi, sezgi organlari orqali esa borliqni anglaydi, bilish jarayoni rivojlanadi"- deb ta'kidlagan. Komenskiy bolani yosh davrlariga bo'lib chiqqan va bunda tabiiylik prinsipiga rioya qilgan. Bolalar yoshini 4 guruhga bo'lgan. Har bir yosh guruhida esa bolalar turlicha rivojlanishlarini ham ta'kidlab o'tgan. Tug'ulgandan to 6 yoshgacha bo'lgan davrda bolaning sezgi organlarining rivojlanishi tabiatni his eta olishi, bilish orqali dunyo bilan tanishitirishga katta ahamiyat bergan [5].

Bundan tashqari Adolf Disterveg ham o'zining bir qancha nazariyalari bilan ta'limni samaradorligini oshirishga ko'plab hissa qo'shgan. Adolf Disterveg asosan aqliy tarbiyaga va bu

tarbiyani boshlang'ich maktablarda egallamoq samarali ekanligiga urg'u bergan. Uning fikricha boshlang'ich maktabda bolalarni aqliy kuch va qobiliyatlarini o'stirishga asosiy e'tibor berish kerakligini ta'kidagan. Buning uchun u boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni o'rganilayotgan materialni o'zlashtirish va tushunish ustida mustaqil ish olib bora olishi kerakligini aytib o'tadi. Va u o'rganilayotgan harqanday narsani ongli o'zlashtirishga urg'u bergan.

Tadqiqot metodologiyasi. Maktabgacha ta'limda bolalarning bilish jarayonini fallashtirish ularning dunyoqarashini tivojlantirishda bir nechta usul va texnologiyalarni qo'llash maqsadga muvfoqi bo'ladi. Xususan,

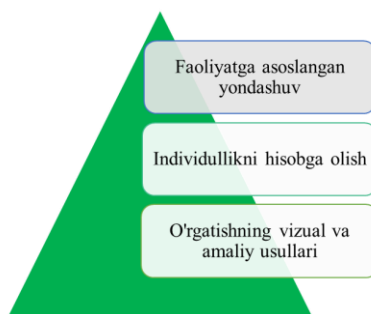
1.Kuzatish metodi. STEAM texnologiyasi asosida maktabgacha yoshdagi bolalardagi bilish jarayoni bilan bog'liq muammolarni bartaraf etishga qaratilgan. Bu metod bolalardagi bilish jarayonlarini rivojlantirishga va bor muammolarni bartaraf etish orqali dunyoni, o'rganilayotgan predmetlarni yanada kengroq o'rganishga yordam beradi [4]. Va bundan tashqari rivojlangan mamlakatlar qatori ta'limni sifatli tashkil etishga yordam beradi. Ushbu metod Amerikaning Masachusets Unstitutida kurslar shaklida ishlab chiqilgan bo'lib, bu o'quv yurtining shiori "Aql va qo'l" -hisoblanadi.

2.O'yin metod-bu metod bolalarni jismoniy,aqliy,ruhiy,estetik,ijtimoiy, badiiy rivojlanishlariga yordam beradi. Bolalarni faoliyatlariga va dars jarayonlariga bo'lgan qiziqishlarini oshiradi,

3.Integratsiya metodi-bu metod orqali tarbiyachi mashg'ulotdan ko'zlangan natijaga oson va samarali erisha oladi.Bu metod orqali mashg'ulot jarayonida AKT,multimediya, musiqa vositalaridan foydalanib bolalarni qiziqishlarini va bolalardagi ong osti anglash va tushunishlarini osonlashtiradi [4].

4.Eksperimental -tajriba metodi. Bilish jarayonini rivojlantirishga va mavzud muammolarni bartaraf etishga qaratilgan tajriba sinovdan o'tkazildi.Sinov natijalari shuni ko'rsatadiki yangi interfaol metodlar ta'limning har tomonlama samaradorligini ta'minlaydi.

Bolalarning bilish jarayonini samarali ravishda rivojlantirish uchun o'qituvchi quyidagi omillarga e'tibor berishi kerak (1-rasm):

1-rasm. Bolalarning bilish jarayonini samarali rivojlantirish omillari

faoliyatga asoslangan yondashuv: Bolalarni o'zlari faol ishtirok etadigan jarayonlarga jalb qilish, o'rgatishning samaradorligini oshiradi. Masalan, amaliy mashg'ulotlar, tajriba qilish orqali bilish jarayoni rivojlanadi.

individdullikni hisobga olish: Har bir bola o'ziga xos tarzda o'rganadi. O'qituvchi bola ehtiyojlarini va uning o'qishdagi xususiyatlarini hisobga olishi lozim.

o'rgatishning vizual va amaliy usullari: Tez o'zlashtirish va yaxshiroq eslab qolish uchun ko'rgazmali materiallardan, video va audiolardan foydalanish samarali bo'lishi mumkin.

Zamonaviy metodlar bolalarning ta'lim jarayonlaridagi samaralilikni ta'minlabgina qolmasdan balki bor yoki yuzaga kelish ehtimoli bo'lgan muammolarni bartaraf etishga yordam beradi. Xususan ta'lim jarayonidagi STEAM texnologiyasi bugungi kunda jadal rivojlanayotgan metodlardan hisoblanadi. Bu texnologiyaning asosiy g'oyasi bu nazariy bilim nechog'lik muhim hisoblansa amaliyot ham bundan mustasno emasligidadir.

Tarbiyalanuvchilar o'rganish jarayonida bilimlarga tez ega bo'lalilar va shu paytning o'zida amaliyotda ham bajara oladilar. Qisqa qilib aytganimizda pedagogik muammolarni bartaraf etish uchun biz avvalo maktabgacha ta'lim tashkilotidan boshlashimiz va bu ta'lim tashkilotida integratsiyalshgan ta'limni joriy etishimiz kerak. Integratsiyalashgan ta'limga yaqqol misol bu STEAM dir. Matematika, muhandislik, san'at, injinereng sohalari ilm asosida birlashib bolalardagi bilish jarayonlarini rivojlantiradi,muammolarni bartaraf eta oladi.

Bundan tashqari pedagogik amaliyotda qo'llaniladigan bunday metodlar bolalarni kopleks rivojlanishlariga o'zining foydasini qo'shmay qo'ymaydi.Shu bilan birga amaliyotda qo'llaniladigan bunday metodlar bolalardagi qiziqishni uyg'otadi va bu o'z navbatida mashg'ulotlarda faol ishtirok etishlarini,o'zlashtirish ko'rsatkichlari yuqori bo'lishini ta'minlaydi.Bunday yangicha metodlar nafaqat tarbiyalanuvchilardagi muammo va kamchiliklarni yoki ularning ta'lim olish samaradorligini oshirish uchun balki,

tarbiyachilarning ham o'z ustida ishlashga va rivojlangan mamlakatlar pedagog kadrlari bilan raqobatbardosh bo'lishlarini kafolatlaydi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot davomida qo'llangan metodologiya asosida olingan natijalar o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonidagi inovatsion metodlar ta'lim oluvchilarda quyidagi natijalarni ko'rsatdi:

1. Bilish jarayonining yaxshilanishi. Bunda bolalarni tabiat hodisalarini anglashi, predmetlarni fazoga nisbatan joylashuvi, rangi, belgi-xususiyatiga ko'ra farqlash, geometrik shakllar, buyumlarni predmetlarga ajratish bilan bog'liq bilimlarni egallashlari osonlashdi.

2. Inovatsion metodning samaradorligi. Eksperiment davomida videolar, AKT va multimediya materiallari yordamida bolalar o'zlarini o'zlariga qarab baholay olish ko'nikmalari shakllandi.

3. Bolalarda refleksiya va tanqidiy tahlil qilishning rivojlanishi. Bolalar o'zlari bajargan ishni tanqidiy baholashni o'rgandilar. Bolalar bu metod orqali o'zlari uchun yangicha baholash usulini o'rgandilar.

4. Bolalarning faoliyatga bo'lgan qiziqishlari yanada ortdi. Yangi interfaol va inovatsion metodlar orqali bolalarni tanqidiy tahlil, o'z o'zlarini to'g'ri baholash va bilimlarni oson o'zlashtirishlariga erishildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadi-ki ta'lim jarayoniga yangi usullarni olib kirish va bu usullarni ommalashtirish bolalarni rivojlangan mamlakatlar bilan teng holda raqobatbardosh kadrlar bo'lib yetishishlari uchun zamin yaratadi. YA'ni bolalar ta'lim tarbiya jarayonida o'zlashtirishlarini oson va samarali usullaridan foydalangan holda to'g'ri tanqidiy va tahliliy fikrlay olishlariga olib keldi. Ayniqsa bilish jarayonidagi muammolarni bartaraf etish yoki bolalarning bilish jarayonlarini rivojlantirish ikkitomonlama manfaatli hisoblanadi. Yuqoridagi metodlar orqali turli yosh guruhlarida mavjud yoki yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ayrim muammolar oldindan bartaraf etilishiga erishish imkoniyati bo'ladi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalaridan shuni xulosa qilib olishimiz mumkinki bolalardagi bilish jarayonlariga bog'liq bo'lgan pedagogik muammolar va ularni bartaraf etish muhim hisoblanadi. Bolalardagi bu muammolar pedagogik jarayonga o'zining salbiy ta'sirini krsatadi. O'z o'rnida bu esa davlat siyosati darajasidagi yechimini topishi kerak bo'lgan muammolardan biridir. Bilish jarayonini rivojlantirish bolalarga barcha mashg'ulotlarni (matematika, nutq o'stirish, tasviriy faoliyat, musiqa, xareografiya,) mashg'ulotlarini ham oson o'zlashtirishlarida yordam beradi.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. O'zbekiston. Toshkent. 2022. 212-bet
2. ILK QADAM o'quv dasturi. Toshkent. 2022- yil
3. Mavlonova R, Rahmonqulova N, Matnazarova K, Shirinov M, Hafizov S. Umumiy pedagogika Toshkent-2018. 56-bet
4. Davlat talablari. Toshkent 2018
5. Rayimqulova M. Bolalardagi bilish jarayonini rivojlantirishda erkin tarbiya texnologiyasidan foydallanish metodikasi. PhD dissertatsiyasi. Toshkent-2023. 76-bet.